

ЕКОНОМІЧНА СТІЙКІСТЬ ПІДПРИЄМСТВА

Стаття присвячена пошуку параметрів визначення ефективності діяльності підприємства, а також уточнення значення економічних категорій «стійкість», «стабільність», «надійність».

Постановка проблеми. Діяльність підприємства – це динамічний, повторюваний процес, який передбачає реалізацію цілей підприємства шляхом укладання необхідних зв'язків і налагодження відповідної діяльності з різними учасниками виробничого процесу всередині компанії і за її межами. Метою здійснення виробничої діяльності завжди виступає економічний ефект, або певний соціальний результат. Сучасні тенденції розвитку управління підприємством спрямовані на пошук таких параметрів і показників діяльності, які нададуть достатню інформацію про поточний стан організації, і, одночасно, забезпечать широку базу для подальшого розвитку та впровадження стратегічних і тактичних змін на шляху ефективного господарювання. Тобто існує необхідність зміни існуючої системи діагностики діяльності підприємства, щоб, спираючись на кількісні показники аналізу господарської діяльності, інтерпретувати ці результати для вивчення стану підприємства і вироблення коригувальних рішень або перегляду цілей і прогнозів подальшого його якісного функціонування [1, с.2].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Важливим є визначення показників– індикаторів, що дозволяють оцінити стабільність функціонування та розвитку підприємства. Діагностиці фінансово-економічної стійкості присвячені дослідження С. Халяви, В. Артеменка, М.Беллендира, А. Ковальова, В. Василенка, Ю Шумилова, А. Чернявського, О. Недосєкіна, А. Градова, Е. Уткіна, А. Грязнова, В. Кашкіна та інших вчених. Проте, питання і досі є дискусійним і потребує більш детального вивчення окремих аспектів проблеми.

Невирішеною у повному обсязі частиною проблеми є використання найбільш вживаних термінів: «стабільність», «стійкість», «надійність» в залежності від сфери їх застосування.

Традиційно, стабільність фінансово-економічної діяльності зводиться лише до фінансової стійкості підприємства – тобто такого стану його фінансових ресурсів, їх розподілу та використання, що забезпечує стійкий розвиток фірми на основі зростання прибутку й капіталу за умови формування достатньої платоспроможності та кредитоспроможності за припустимого рівня ризику [1, с.2]. Проте, зосередження методики оцінки ефективності діяльності підприємства винятково на фінансових показниках не відображає повної картини діяльності підприємства і не забезпечує росту майбутньої економічної цінності організації. Аналіз літературних джерел, присвячених фінансово-економічній діяльності підприємства зустрічається з практикою спільного використання економічних категорій «надійність», «стійкість», «стабільність», а також визначення однієї категорії через інші.

«Большой экономический словарь» під редакцією А.Н. Азріпіяна пропонує визначити стійкість через стабільність: «фінансова стійкість – стабільність фінансового стану, що виражається у збалансованості фінансів, достатній ліквідності активів, наявності необхідних резервів». В монографії Іванова В.В. під стійкістю підприємства автор розуміє «стабільність його діяльності у середньо- та довгостроковій перспективі». Артеменко В.Г. і Беллендир М.В. в своїй методиці фінансового аналізу зауважують, що «основною стабільного стану підприємства служить його стійкість». Досліджуючи зміст поняття «стабільності функціонування підприємства» автор робить висновки, що це здатність будь-чого не піддаватись будь-яким різким коливанням (відхиленням), тобто, виходячи з основної цілі діяльності підприємства, — стабільне перевищення доходів над витратами, а виходячи з засобів досягнення поставленої

цілі – стабільність функціонування управлінської структури.

В «Современном экономическом словаре» Райзберга Б.А., Лозовського Л.Ш., Стародубцевої Е.Б. подано визначення категорії надійності через стійкість, а саме: «надійність відображає стійкість суб'єкта до політичних потрясінь і помилок, прорахунків партнерів». А Халява С.П., навпаки, використовує категорії надійності та ліквідності для обґрунтування фінансової стійкості організації, під якою пропонується розуміти «характеристику стану фінансових ресурсів підприємства, яка відповідає вимогам ринку і за якої послідовному і стабільному зростанню норми прибутку на капітал (прибутковості власного капіталу), обумовленому зростанням реального обсягу прибутку та раціональної структури фінансових ресурсів організації, - відповідають достатні рівні надійності та ліквідності в умовах допустимого рівня ризику».

Існує певний перелік визначень, в яких стабільність та надійність ототожнюється із платоспроможністю, ліквідністю, кредитоспроможністю.

Для того щоб точніше зрозуміти зміст наведених категорій, спробуємо дослідити їхню етимологію і з'ясувати їх первинне значення.

Проблемою надійності вперше зацікавилися представники технічних наук. Поняття використовувалось лише в аерокосмічній та військовій галузях. Наука надійності виникла на перетині таких наукових дисциплін як теорії імовірності, математичної логіки, термодинаміки, технічної діагностики і т.д. Теорія надійності – наукова дисципліна, яка розглядає методи забезпечення ефективності функціонування об'єктів (виробів, пристроїв, систем і т.д.) в процесі експлуатації. В теорії надійності вводяться показники надійності об'єктів, обґрунтовуються вимоги до надійності з урахуванням економічного та інших факторів, розробляються рекомендації з заданих вимог до надійності на етапах проектування, виробництва, зберігання та експлуатації [2, с. 205].

Надійність – комплексна властивість, яка в залежності від призначення виробу і умов його експлуатації може включати безвідмовність, довговічність, ремонтпридатність. Основне поняття теорії надійності – це відмова, тобто раптова чи поступова втрата працездатності. Працездатність – такий стан виробу при якому він відповідає всім вимогам, які висуваються до його основних параметрів. З початку 1960-х років питанням надійності зацікавилися такі науки як філософія, біологія, психологія. Предметом розгляду цих дисциплін стає надійність живих систем [10].

Інженерна психологія вперше поставила питання про надійність професійної діяльності, яка передбачає безпомилкове виконання людиною покладених на неї професійних обов'язків, в заданих умовах за відведений проміжок часу.

Досягнення безпомилкового і своєчасного виконання завдань є результатом надійного функціонування різних підсистем людського організму і психіки. Особливого загострення проблема безпомилковості набула з впровадженням різноманітних автоматизованих систем управління, проте людський фактор на сьогоднішній день грає визначальну роль в успішності будь-якого заходу, тому є необхідність підвищення надійності людино-машинних систем. З цього витікає потреба управління надійністю.

Стабільність у науковому сенсі – це здатність системи функціонувати, не змінюючи власну структуру і знаходитися в рівновазі. Це визначення має бути незмінним у часі [7, с.1]. Статична стабільність розглядається як дотримання параметрів діяльності організації в допустимих межах, в той час як динамічна стабільність – це збалансоване і збалансоване зростання позитивних та зниження негативних параметрів діяльності організації в межах допустимого ризику, відповідно до визначеної системи стратегічних і тактичних цілей її функціонування, яке включає можливість виникнення невідбалансованих станів в системі показників діяльності підприємства.

Стійкість – означає довготривалу рівновагу між експлуатацією ресурсів і розвитком суспільства.

Стійкий розвиток – процес змін, в якому експлуатація ресурсів, напрямок інвестицій, орієнтація науково-технічного розвитку і інституційні зміни узгоджені один з одним та укріплюють теперішній і майбутній потенціал для задоволення людських потреб і прагнень.

Концепція стійкого розвитку утворилася внаслідок об'єднання трьох основних точок зору:

економічної, соціальної та екологічної. Економічний підхід до концепції стійкого розвитку базується на теорії максимального потоку сукупного доходу Хікса-Ліндаля, який можна реалізувати за умови збереження сукупного капіталу, який і породжує цей дохід. Ця концепція передбачає оптимальне використання обмежених ресурсів та використання екологічних природо-, енерго- і матеріалозберігаючих технологій, включаючи видобуток і переробку сировини, створення екологічно прийнятної продукції, мінімізацію, знищення та переробку відходів.

Підводячи підсумки наведених даних можна виділити основні риси кожного з понять. Так основна риса категорії надійності – це безпомилковість, категорії стійкості – це рівновага, а стабільність – це частота прояву певного явища.

Не залежно від об'єкта дослідження: чи це якийсь локальний процес, чи ціла система (відділ підприємства) всі ці поняття є взаємозалежні, що унеможливує встановлення первинності чи пріоритетності однієї категорії над іншими (рис.1.).

Переходячи від макроекономічного рівня розглянемо значення стійкості на рівні підприємства.

Для забезпечення стійкості важливі:

- безперервність управління;
- виключення помилок в оцінці стану об'єкта управління;
- виключення затримок в оцінці стану об'єкта управління;
- дії персоналу [4, с. 67].

Рис. 1. Взаємозалежність категорій «надійність», «стійкість», «стабільність».

Якщо стійкість управління – це властивість системи зберігати свій первісний стан спокою чи руху в умовах зовнішніх впливів, то стійкість підприємства – це здатність системи зберігати свій працездатний стан з досягнення запланованих результатів при наявності різних впливів [4, с. 79].

Дослідники економічних систем зазвичай виділяють два види стійкості на рівні підприємства: це рівновага і гомеостазис. Рівновага допускає рівність попиту і пропозиції в системі всіх ресурсів підприємства. Гомеостазис – це стійкий стан системи в її взаємодії з зовнішнім середовищем [3, с. 327]. Саме у взаємодії з зовнішнім середовищем виявляється результативність роботи організації.

Здатність підприємства адаптуватися до зовнішніх змін є тим параметром стійкості, який виражається через поняття гнучкості системи. Зовнішня і внутрішня гнучкість не є абсолютними. Відповідно до теорії катастроф існують межі адаптивності системи. Якщо зміна параметрів системи перевищує можливості її адаптивного розвитку, відбувається втрата стійкості. При цьому, якщо після втрати стійкості встановлюється коливальний періодичний режим, говорять про м'яку втрату стійкості. Якщо ж система переходить на інший рівень руху стрибком – про тверду втрату стійкості. [9, с. 18].

Виділяють кілька рівнів кризових явищ: критичні ситуації, власне кризи і катастрофи. Перші характеризуються здатністю до адаптації, тобто, можливістю досягнення зовнішньої і внутрішньої гнучкості,

другі – м'якою втратою стійкості, тобто, необхідністю модернізації стратегічного потенціалу фірми, третій – твердою втратою стійкості, тобто, необхідністю зміни парадигми бізнесу.

За звичайних умов діяльність компанії, її бізнес-модель і розмах залежать від чотирьох факторів: законодавства, конкуренції, поведінки споживачів і здатності організації до розвитку. Але в кризових умовах пріоритетними виявляються інші фактори, і якщо компаніям вдається скористатися можливостями, що виникають в умовах кризи, то вони займають більш вигідні позиції на ринку, у порівнянні з попередніми. Усвідомлення значення таких факторів для бізнесу і їх імовірні зміни у період нестабільності, топ-менеджери можуть заздалегідь підготуватися до того, щоб у скрутні часи не упустити недоступні раніше стратегічні можливості [5, с.2]. Невизначеність завжди включає елемент ризику, який вимагає ретельного планування, у іншому випадку, підприємство ризикує втратити свої позиції, намагаючись адаптуватись до змін [8, с.175]. Тому ми пропонуємо здійснити наступні кроки, які дають можливість не лише спостерігати за змінами, а й безпосередньо впливати на їх перебіг (рис.2.).

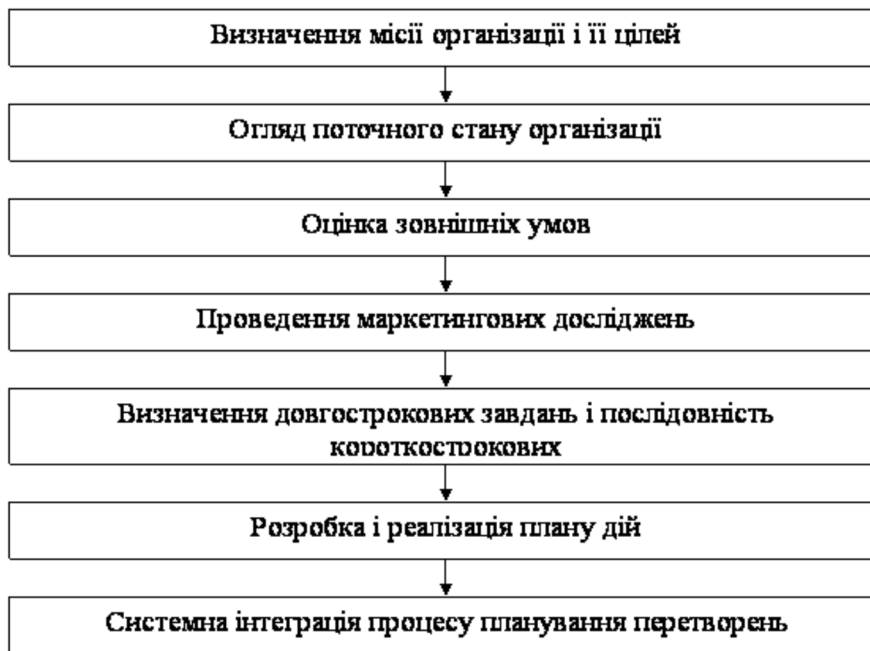

Рис. 2. Процес планування змін.

Наведена модель управління змінами ефективна як у боротьбі з кризовими явищами розвитку системи, спричиненими втратою її стійкості через порушення рівноважного стану використання усіх ресурсів, так і при застосуванні технології провокації криз, яка реалізується досягнення ефекту синергетичного примноження ефективності діяльності організації.

Висновки. Ефективність функціонування будь-якого підприємства залежить від таких параметрів діяльності як економічна стійкість, надійність і стабільність. Хоча часто ці категорії ототожнюються, проте вони мають свої особливості. Надійність береться до уваги тоді, коли оцінюється здатність організації безпомилково і своєчасно виконати взяті на себе зобов'язання. Стійкість характеризує виконавця з точки зору раціонального використання усіх наявних ресурсів і забезпечення рівноваги між внутрішнім і зовнішнім середовищем підприємства, як у сфері постачання матеріалів, задіяних у виробництві, так і збуту готової продукції чи послуг. Стабільність визначає тенденції розвитку/деградації організації, фіксуючи частоту прояву певного параметру діяльності підприємства. Тісний зв'язок і взаємодія між цими поняттями очевидний, проте кожне з них має свою сферу впливу. Говорячи про кризові явища розвитку організації, ідеться про втрату її стійкості, звідси і впливає необхідність пошуку і розробки методів управління економічною стійкістю, один з яких був запропонований у даній статті.

1. Батанова Т.В. Напрямки удосконалення діагностики фінансово-економічної стійкості підприємства/ Наука молода, інтернет конференція/ <http://www.iconf.org.ua>
2. БСЭ, гл. ред. А.М. Прохоров. – М.: Советская энциклопедия, 1975. – т. 21. С. 327.
3. БСЭ, гл. ред. А.М. Прохоров. – М.: Советская энциклопедия, 1974. – т. 17. С. 205.
4. Василенко В.О. Антикризисное управління підприємством. – К: ЦУЛ, 2003. – 504 с.
5. Доминик Бартон, Роберто Ньювел, Грегори Уилсон Успешные стратегии в условиях кризиса / The McKinsey Quarterly. – 2002. – № 4. www.management.com.ua/cm/cm090.html
6. Электронный словарь «Википедия»/ http://ru.wikipedia.org/wiki/Sustainable_development.svg
7. Электронный словарь «Википедия»/ <http://ru.wikipedia.org/wiki/Стабильность>
8. Мел Зильберман Консалтинг: методы и технологии. – СПб.: Питер, 2007. – 432 с.
9. Переходы и катастрофы: опыт социально-экономического развития / Под ред. И.Н. Осипова – М.: Изд-во Моск. ун-та, 1994.
10. Шумилов Ю.А., Надежность экономики предприятия: методологический аспект/ Проблемы и перспективы управления экономикой и маркетингом в организации/ <http://perspectives.utmn.ru/w:1/text05.shtm>